

Plzeňská bulharistika

Vladimir Penčev¹

Bulgarian studies in Pilsen

The study is devoted to establishment and research orientation of so-called Pilsen Bulgarian studies. In the Czech academia, Bulgarian studies were traditionally understood as philological field of study (the same situation applies to Czech studies in Bulgaria). However, contemporary globalized world offers much more opportunities for academic interest in Bulgaria. Pilsen Bulgarian studies represent different new model of academic centre based on non-philological grounds. This now fully established group of pedagogues and students created, without being formally institutionalized in the structure of the university, research centre focused on Bulgarian issues which is characterized by wide spectrum of activities and important research results. More attention and support should be focused on research centres of this kind instead of focusing only on well-established, institutionalized and traditional ones.

Keywords

Pilsen — Bulgaria — Ethnology — Anthropology

Když se mluví o bulharistické tradici v univerzitní výuce a výzkumu v zahraničí, obvykle se tím myslí situace, kdy jsou pod hlavičkou klasické filologie otevírány kurzy bulharského jazyka a literatury a vedle toho se paralelně rozvíjí jazykovědný a literárněvědný výzkum zaměřený na Bulharsko ze strany vyučujících, angažovaných v tomto směru. V České republice jsou příkladem tohoto směru bulharistická centra na Karlově univerzitě v Praze a na Masarykově univerzitě v Brně. Dnešní globalizovaný svět ovšem nabízí mnohem více možností pro rozvoj bulharistického zájmu i v netradičním univerzitním prostředí. Doplnkovou okolností, podporující tento trend, jsou evropské programy mobility, které nabízejí dlouhodobé i krátkodobé opakované studijní i výzkumné pobyty zahraničních studentů, vyučujících a vědců v Bulharsku. Proto je nejvyšší čas opustit tradiční rámec uvažování o bulharistických centrech v zahraničí jako o filologickém fenoménu a měli bychom věnovat pozornost a náležitou pomoc a podporu těm centrům, v nichž není odborný zájem o Bulharsko, Bulhary, jejich historii, kulturu, etnicitu a společenské uspořádání zakotven v dosud ustanoveném modelu, ale uchopují tuto problematiku v rámci historiografického, etnologického, antropologického, sociologického nebo politologického výzkumného a výukového kontextu. Ukazuje se, že v posledních letech hned několik českých univerzit (mezi nimiž nejvíce vynikají Pardubice) jdou touto cestou, což bezesporu znamená naději do budoucna.

1 Studie je přepracovanou verzí textu: Пенчев, В. (2013) *Пилзенската българистика, Славянските езици отблизо*. Сборник в чест на 70-годишнината на доцент Янко Бъчваров. М. Младенова, Р. Железарова (съст.). София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 512–517.

„První vlaštovka“ tohoto modelu bulharistického centra vzlétla na Západočeské univerzitě v Plzni. Můžeme říci, že dnes je již v Plzni etablována skupina vyučujících a studentů, kteří bez jakékoliv podpory v institucionalizované univerzitní struktuře zformovali bulharistické výzkumné centrum, zaměřené na bulharskou a bulharistickou problematiku, vyznačující se bohatou publikační činností, obhájenými diplomovými i disertačními pracemi a významnými výzkumnými výsledky. Navíc toto jádro dokonce zajišťuje vlastní kontinuitu a tím garantuje další rozvoj plzeňské bulharistiky. První generace plzeňských bulharistů se již habilituje, druhá obhájuje své disertační práce a třetí následuje v jejich šlépějích a své práce teprve připravuje, čtvrtá generace pak na pole bulharistiky teprve vstupuje. Právě tento průběh ukazuje zdravé základy tohoto společenství a jeho jistou budoucnost.

Historie tohoto neinstitutionalizovaného výzkumného centra je krátká — trvá zhruba deset let — a současně nám ukazuje jeden nový a odlišný model formování bulharistických center na nefilologické bázi. Centrum vzniklo na půdě Katedry antropologických a historických věd (později Katedra antropologie) Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni a svou činnost rozvíjelo především v rámci antropologického bádání. Plzeňští bulharisté se nemohli opřít o specializovanou filologickou přípravu, a proto se bulharštinu učili v různých jazykových kurzech (především v Bulharsku na seminářích organizovaných Jihozápadní univerzitou Neofita Rilského v Blagoevgradu a jinými) a zejména pak během terénních výzkumů na území Bulharska. Nedisponují sice sebevědomím plynňé a bezchybně hovořících, ale nemají žádné problémy v komunikaci ani ve využívání pramenů a literatury ve svém výzkumu. Navíc právě tato jejich specifická výchozí pozice přivedla plzeňské bulharisty k osvojení si základů i menšinových jazyků — turečtiny (Michal Svoboda), karakačanského dialektu řečtiny (Gabriela Fatková) aj.

Zde se logicky nabízí otázka — jak a proč se právě v Plzni v popisovaných letech zformovalo takové centrum? Odpověď najdeme v neúnavné iniciativě známého bulharského bohemisty Velička Todorova. Na podzim roku 1997 zajistil studijní pobyt pro tři studenty tehdejšího Institutu základů vzdělanosti Univerzity Karlovy v Praze (dnes Fakulta humanitních studií UK v Praze) a vnukl jim ideu, aby se naučili bulharsky a eventuálně svůj zájem obrátili k bulharistické problematice. K antropologickým a etnologickým tématům jsem je tehdy přivedl já a nasměroval jsem je do „neoraného výzkumného pole“ jménem Vojvodovo (oblast Orjachovo). Vojvodovo je vesnice založená českými přesídlenci na přelomu 19. a 20. století. Kromě mne ve Vojvodovu neprováděli výzkum ani bulharští, ani čeští badatelé a má výzkumná snaha v tomto směru potřebovala nástupce z české strany, který by mé poznatky prověřil a korigoval. Naštěstí se mladí výzkumníci pro dané téma nadchli.

Vlivem okolností se právě dva z nich — Marek Jakoubek a Tomáš Hirt — stali ihned po absolvování vyučujícími na Katedře antropologických a historických věd v Plzni. Za následný rozvoj vojvodovské problematiky vděčíme právě tomuto jejich nasměrování ke kariéře v akademické sféře. V následujících letech (paralelně s jinými výzkumy) publikovali řadu textů k danému tématu, navštěvovali Bulharsko a prováděli zde terénní výzkum, v čemž byl a je dodnes aktivní především M. Jakoubek. Právě on se později stal hlavním hybatelem rozvoje plzeňské bulharistiky. Výzkumná problematika se postupně začala rozšiřovat od českých přesídlenců v Bul-

harsku směrem k bulharským přesídlencům v Čechách a do tématu se začali zapojovat i studenti, kteří se postupem času stali i doktorandy. Zvláště důležitou úlohu hrálo v tomto směru uzavření dohody o výměnných pobytech studentů v roce 2003 mezi Fakultou filozofickou Západočeské univerzity v Plzni a Filologickou fakultou Jihozápadní univerzity Neofita Rilského v Blagoevgradu, jež umožnila studijní pobyty studentů se zájmem o danou problematiku a jejich vyučujících. Hosté z Čech také mohli využít možnosti zúčastnit se Mezinárodních univerzitních seminářů balkanistiky v Blagoevgradu a v jejich rámci organizovaných kurzů bulharštiny a bulharské kultury. Studenti filologie z Blagoevgradu měli na oplátku možnost studovat v Plzni. Tato dohoda mohla být uzavřena pouze díky spolupráci tehdejšího děkana (a vedoucího Katedry antropologických a historických věd v Plzni) prof. Ivo T. Budila a měla rozhodující význam pro přípravu plzeňských bulharistů. V návaznosti na tuto dohodu byly v roce 2006/2007 mezi oběma univerzitami uzavřeny bilaterální smlouvy programu ERASMUS. Tyto smlouvy jsou platné dodnes a v jejich rámci uskutečňují čeští studenti své studijní pobyty v Blagoevgradu (doposud celkem 7 studentů) a bulharští bohemisté zase naopak v Plzni.²

Na tomto základu pak bylo možné v rámci výuky antropologie na plzeňské univerzitě začlenit předměty s bulharskou a balkanistickou problematikou — „Bulharsko v antropologické perspektivě“ (Marek Jakoubek), „Balkán v antropologické perspektivě“ (Lenka Jakoubková Budilová), „Balkán a romistika“ (Marek Jakoubek) a souběžně organizovat terénní praxe s bulharistickým zaměřením a od roku 2011 i interdisciplinární balkanistický seminář „Symposium Balcanicum“, který se koná od té doby pravidelně každý rok.

Současně s tímto proudem probíhala na jiné části Západočeské univerzity snaha etablovat výuku bulharského jazyka.³ Tato výuka byla zahájena roku 2006/2007 z iniciativy tehdejší vedoucí Katedry slavistiky Filosofické fakulty Michaely Peškové, která si stanovila ambiciózní cíl — zajistit výuku čtyř slovanských jazyků, která měla probíhat postupně podle pravidel výuky ruštiny. V akreditaci byla plánována dvouletá (čtyřsemestrová) výuka na čtyřech úrovních s následným rozdělením materiálu: první a druhá úroveň — jedna hodina reálií, dvě hodiny jazyka; třetí a čtvrtá úroveň — dvě hodiny jazyka s celkovou hodinovou dotací 132 hodin. Mladé vedoucí katedry se podařilo získat akreditaci ještě pro ukrajinštinu, slovinštinu a polštinu v té samé programové i časové dotaci. Jako lektor bulharštiny byl pozván na doporučení známé pražské bulharistky prof. Hany Gladkové tehdejší doktorand na Karlově univerzitě — Bogdan Dičev, který začal v Plzni vyučovat od roku 2006.

Jakmile však B. Dičev předstoupil před studenty, věci se otočily vzhůru nohama. Děkan odvolal z vedení Katedry slavistiky Michaelu Peškovou a místo ní do funkce na dočasné období dosadil Šárku Cabadovou Waisovou. Nová vedoucí považovala slavistiku za neperspektivní a ztrátový obor, nicméně univerzita tou dobou neměla důvod zcela katedru zavřít — s ohledem na její dlouhou tradici a podobně. Jenom proto nebyla katedra automaticky zlikvidována, ale přesunula se pod Katedru politologie a mezinárodních vztahů. Cabadová Waisová okamžitě změnila program — ke konci

² Údaje byly poskytnuty kolegy ze ZČU Markem Jakoubkem a Klárou Strohsovou.

³ Za tuto informaci děkuji doktoru Bogdanu Dičevovi.

zimního semestru se bulharština, stejně jako ostatní slovanské jazyky, zkrátily z čtyřleté výuky na tříletou, po třech hodinách pro každý jazyk. Takto postavený program počítal s celkovou hodinovou dotací 108 hodin, což je o 24 hodin méně než v původním harmonogramu. Výuka reálií, která byla plánována odděleně, byla taktéž vyřazena a tím pádem získala výuka od ledna roku 2007 zcela jazykovědný teoreticko-praktický charakter. Výuka spadala pouze pod program Mezinárodní vztahy a východoevropská studia (jinak měla stejně jako ostatní zmíněné slovanské jazyky status dobrovolně volitelného předmětu pro ostatní obory v rámci univerzity, ale lidé z jiných fakult si ji zapisovali jen velmi zřídka, využili toho jen někteří kolegové z Katedry antropologie, např. Lenka Jakoubková Budilová).

Na začátku akademického roku 2009/2010 naléhala doc. Cabadová Waisová, aby byla zachována pouze výuka polštiny a ukrajinštiny. B. Dičev měl pouze dokončit výuku do lednového zkouškového období roku 2010 a poté již Plzeň úplně opustit. Na jaře toho roku proběhla na Fakultě filozofické ZČU v Plzni rozsáhlá kampaň proti tehdejšímu děkanovi doc. Ladislavu Cabadovi, který byl na jejím základě sesazen z funkce. Jedno ze vznesených obvinění se týkalo právě zrušení Katedry slavistiky. Tak jako tak se na Západočeské univerzitě v Plzni výuka bulharštiny již neotevřela. Výuka byla rozvržena na sedm semestrů — z toho jeden semestr jako „konzultace z bulharského jazyka“ — B. Dičev tak byl ještě krátkou dobu externím vyučujícím na dohodu, kterou podepisoval opakovaně každý semestr. Vývoj této výuky nebyl vždy příznivý, a přestože nejde o předmět, který by měl ve stabilizaci bulharistiky v Plzni rozhodující úlohu, má v celém procesu svůj význam.

Postupný rozvoj bulharistického zájmu na Katedře antropologie v Plzni nebyl nepříznivým vývojem výuky bulharského jazyka přerušen. Proto je zcela přirozené, že se postupem času v rámci tohoto tématu začaly objevovat absolventské práce (vedené Markem Jakoubkem a Lenkou Jakoubkovou Budilovou) bakalářské práce jako „Imigrace Bulharů do Čech: sociální a kulturní otázka existence Bulharů v Čechách“ (Lucie Avramová 2009), „Oděv vojvodovských Čechů“ (Radka Maglia 2012), diplomové práce jako „Kapku ouzko. Případová studie česky hovořícího osídlení bulharské vsi Belinci“ (Michal Svoboda 2007), „Češi v Bulharsku — krajanský život a česko-bulharská manželství na příkladu měst Sofie, Varny a Plovdivu“ (Klára Strohsová 2008), „Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce. Případová studie jedné skupiny“ (Lukáš Lenk 2008) a „Karakáčani v Bulharsku“ (Gabriela Fatková 2010). Někteří ze studentů přirozeně pokračovali ve výzkumu i během doktorského studia a někteří rozpracovali témata nová. Úspěšně obhájená je disertační práce Lenky Budilové „Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku: příbuzenství, manželství, dům (2010) a Kláry Strohsové „Česko-bulharské manželství v etnologické perspektivě“ (2013). V přípravě je disertační práce Gabriely Fatkové „Karakáčani v Bulharsku“. Vedoucím dvou posledních jmenovaných disertačních prací je neúnavný Marek Jakoubek.

Jakoubek je prvotním iniciátorem a neaktivnějším autorem katedry, publikoval několik monografií týkajících se Bulharska: „Vojvodovo — etnologie krajanské obce v Bulharsku“ (2010), „Vojvodovo: kus česko-bulharské historie“ (2011), „Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace“ (2012), „Войводово — едно непознато чешко село в България“ (2013), editoval spolu s Tomášem Hirtem a Zdeňkem Nešporem vydání knihy „Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku“

(2006). Do této linie se časem přidali i další autoři. V roce 2011 publikovala svou monografii „Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900–1950“ Lenka Jakobková Budilová a v roce 2013 následovala Gabriela Fatková svou monografií „Karakáčanská poezie 21. století: Velička Chátova“. Plzeňští antropologové také úspěšně navázali spolupráci s podobně zaměřenými odborníky z ostatních českých univerzit a vydali již tři kolektivní monografie. V roce 2011 vyšla první kniha autorského týmu Lenka J. Budilová, Gabriela Fatková, Marek Jakoubek, Lukáš Hanus a Michal Pavlásek s názvem „Balkán a migrace, na křižovatce antropologických perspektiv“. V následujícím roce sestavil autorský tým Gabriela Fatková, Lenka J. Budilová, Miroslav Kouba, Michal Pavlásek a Václav Štěpánek publikaci „Balkán a nacionalismus: labyrintem nacionální ideologie“ (2012) a roku 2013 badatelský tým Gabriela Fatková, Lenka J. Budilová, Marek Jakoubek, manželé Močičkovi a Radka Maglia přispěl svou publikací, zaměřenou na klasické etnografické aspekty výzkumu Vojvodova, do probíhající diskuze o Čechách v Bulharsku a vsi Vojvodovo především.

Celkem vzato je z výše řečeného zřejmé, že plzeňská antropologická bulharistika není v českém akademickém prostředí jen krátkodobým úkazem, naopak stále se utvrzuje coby odborné vzdělávací a výzkumné centrum a zároveň jednomyslně usiluje o své pokračování. Jsem přesvědčen, že kolegové ze Západočeské univerzity v Plzni nás i v budoucnu potěší výsledky svých výzkumů.

Z bulharštiny přeložila Gabriela Fatková

POUŽITÁ LITERATURA

- Avramová, L. (2009) *Imigrace Bulharů do Čech: sociální a kulturní otázka existence Bulharů v Čechách*. Bakalářská práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Budilová, L. J. (2010) *Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku: příbuzenství, manželství, dům*. Disertační práce obhájená na Katedře antropologie, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Budilová, L. J. (2011a) *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenovávání u bulharských Čechů v letech 1900 — 1950*. Brno: CDK.
- Budilová, L. J. a kol. (2011) *Balkán a migrace: na křižovatce antropologických perspektiv*. Praha: Antropoweb.
- Fatková, G. (2010) *Karakáčani v Bulharsku*. Diplomová práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Fatková, G. (2013) *Karakáčanská poezie 21. století: Velička Chatova*. Brno: Porta Balkanica.
- Fatková, G. a kol. (2012) *Balkán a nacionalismus: labyrintem nacionální ideologie*. Brno: Porta Balkanica.
- Fatková, G. a kol. (2013) *Vojvodovo: historicko-etnologická ohlédnutí, původ, subsistence, oděv*. Plzeň: Vydavatelství ZČU.
- Jakoubek, M. (2010a) *Vojvodovo: Etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2011a) *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2012) *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: CDK.
- Jakoubek, M. (2013) *Войводово — едно непознато чешко село в България*. Sofia: Paradigma.
- Jakoubek, M.; Nešpor, Z. R.; Hirt, T. (eds.) (2006) *Neco Petkov Necov — Dějiny Vojvodova. Vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Občanské sdružení Vojvodovo.
- Lenk, L. (2008) *Reemigrace bulharských Čechů do Československa po druhé světové válce*.

- Případová studie jedné skupiny.*
Diplomová práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Maglia, R. (2012) *Oděv vojvodovských Čechů.*
Bakalářská práce obhájená na Katedře antropologie, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Strohsová, K. (2008) *Češi v Bulharsku — krajanský život a česko-bulharská manželství na příkladu měst Sofie, Varny a Plovdivu.*
Diplomová práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Strohsová, K. (2013) *Česko-bulharské manželství v etnologické perspektivě.*
Disertační práce obhájená na Katedře antropologie, FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- Svoboda, M. (2007) *Kapku ouzko. Případová studie český hovořícího osídlení bulharské vsi Belinci.*
Diplomová práce obhájená na Katedře antropologických a historických věd, FF ZČU v Plzni (nepubl.).

Vladimír Penčev (1957) je bulharský folklorista, etnolog a bohemista. Jeho široký badatelský zájem sahá od etnologie slovanských národů přes dějiny slovanské a bulharské folkloristiky až po česko-bulharské vztahy a problematiku identity a jinakosti. Řadu let působí na Ústavu pro etnologii a folkloristiku s Etnografickým muzeem BAV, kde v současnosti zastává funkci předsedy Vědecké rady. Dvě desetiletí vyučoval na Jihozápadní univerzitě Neofita Rilského v Blagoevgradu a Plovdivské univerzitě Paisije Chilandarského; v současnosti přednáší na Sofijské univerzitě Klimenta Ochridského. Je autorem řady dílčích textů k uvedeným tématům a více než tuctu odborných monografií, velice činný je rovněž na poli překladatelském.

